

ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

УДК 334.716:658.589

Голубовська О.

A.

Проведено аналіз інноваційної діяльності промислових підприємств України. Зроблено висновок про необхідність постійного та цілеспрямованого дослідження інноваційної діяльності підприємств і визначення основних перешкод у процесі інноваційного розвитку. Проаналізовано умови господарювання і визначено, що використання передових технологій в Україні є недостатнім через відсутність дієвих механізмів стимулювання інноваційного розвитку. Доведено, що активізація інноваційної діяльності підприємств за ефективною державною підтримки допоможе забезпечити конкурентоспроможність українській економіці.

Ключові слова: інноваційна діяльність, промислові підприємства, основний капітал, конкурентоспроможність.

ИССЛЕДОВАНИЕ ИННОВАЦИОННОЙ АКТИВНОСТИ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ УКРАИНЫ

УДК 334.716:658.589

Голубовская О.

A.

Проанализирована инновационная деятельность промышленных предприятий Украины. Сделаны выводы о необходимости постоянного и целенаправленного исследования инновационной деятельности предприятий и определены основные преграды инновационного развития. Проанализированы условия деятельности и определено, что использование передовых технологий в Украине недостаточно через отсутствие действенных механизмов стимулирования инновационного развития. Доказано, что активизация инновационной деятельности предприятий при эффективной государственной поддержке поможет обеспечить конкурентоспособность украинской экономике.

Ключевые слова: инновационная деятельность, промышленные предприятия, основной капитал, конкурентоспособность.

RESEARCH OF THE INNOVATION ACTIVITY OF THE INDUSTRIAL ENTERPRISES OF UKRAINE

UDC 334.716:658.589

Golubovska O.

A.

The article analyzes the innovation activity of the industrial enterprises of Ukraine. Conclusions about the necessity of constant and goal-directed study of the innovation activity of the enterprises are made and the main barriers are defined. The analysis of the activity conditions shows that using leading technologies and mechanisms of the stimulation is not enough in Ukraine. The competitiveness can be reached under the active innovation activity.

Key words: innovation activity, industrial enterprises, fixed capital, competitiveness.

Ситуація, яка характеризує промислові підприємства України сьогодні, вже ні в кого не викликає сумніву, що нарешті потрібно спрямовувати економіку у напрямі високотехнологічних структурних зрушень. Протягом останніх років інерційне неякісне економічне зростання багатьох українських підприємств, орієнтоване на короткострокові та нестійкі результати, призвело до неспроможності багатьох з них конкурувати на світовому ринку. А інновації є саме тією рушійною силою, яка забезпечить конкурентоспроможність та сформує попит на продукцію вітчизняних підприємств.

Дослідженню інновацій і різноманітних аспектів інноваційного процесу та розробленню рекомендацій для активізації інноваційної діяльності промислових підприємств України приділяють увагу такі науковці, як: В. Александрова, Б. Андрушків, С. Барановська [1], В. Зяньков [2], С. Ковальчук, О. Кузьмін [3], П. Перерва, Д. Покришка,

В. Стадник [4], Т. Тарасенко, С. Чижов [5], Н. Чухрай [6] та інші. Зокрема, С. Ілляшенко, М. Йохна [4], В. Карпенко, Л. Федулова наголошують на недостатній підтримці інноваційної діяльності з боку держави та відсутності ефективних механізмів стимулювання на рівні підприємства.

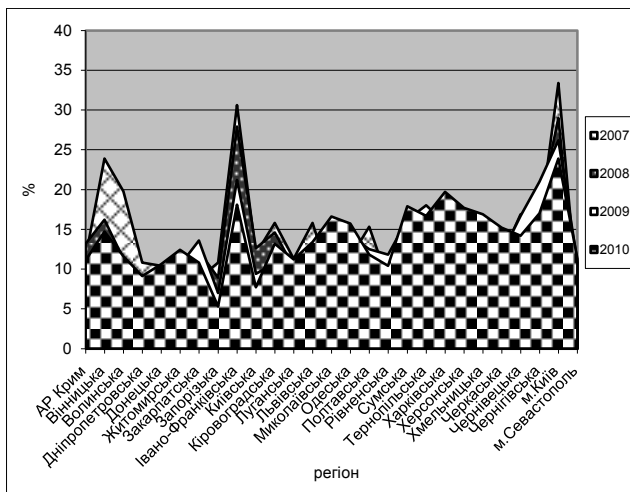
Зацікавленість держави в активізації інноваційної діяльності підтверджується Законом України "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні" № 3715-VI від 08.09.2011 р. [7], що свідчить про актуальність, а отже, і необхідність постійного та цілеспрямованого дослідження інноваційної діяльності підприємств та визначення основних перешкод інноваційного розвитку.

Мета статті полягає у дослідженні інноваційної активності промислових підприємств України та визначенні основних проблем і ризиків їх подальшого розвитку.

Інноваційна діяльність українських підприємств характеризується структурною деформованістю, інституційною неповнотою, неузгодженістю та незбалансованістю технологічних, економічних і соціально-ціннісних аспектів. На відміну від розвинутих країн, в Україні ще не створено національну інноваційну систему. Інноваційні процеси в Україні не набули достатніх масштабів і не стали суттєвим фактором зростання ВВП. Офіційно задеклароване економічне зростання 2001 – 2008 років не може претендувати на назву економічного розвитку. Економіка так і не була модернізована, у зв'язку із чим на сьогодні ВВП становить лише 2/3 від відповідного показника 1990 року [2]. За офіційними даними, у 2009 році реальний ВВП зменшився на 14,8 % (вперше за останні десять років), при зменшенні вартості виробленої промислової продукції на 21,9 % [8]. Хоча вже у 2010 році приріст промислової продукції становив 11 % порівняно з попереднім роком. За підсумками січня – серпня 2011 року, виробництво промислової продукції зросло на 8,9 % порівняно з відповідним періодом попереднього року (за січень – липень 2011 р. – на 8,7 %). Приріст продукції одержано майже за всіма основними видами промислової діяльності [8].

За найсприятливіших умов, а саме реального зростання ВВП у 5 – 6 % річних, та нарощування обсягів промислового виробництва призведе до зростання головного показника конкурентоспроможності країни – рівня ВВП на душу населення через декілька років – максимум до 3,5 – 4 тис. дол [2]. Так, за період з січня по жовтень 2011 року ВВП на душу населення в Україні становив 6 930 грн (приблизно 867 дол. США) [8], тоді як у країнах ЄС він уже в 2005 році сягнув 32 тис. дол. [2].

Інноваційна діяльність як засіб досягнення конкурентоспроможності не має альтернативи, а для України характерне скорочення кількості інноваційно активних підприємств. У 2009 році (за даними Держкомстату України) питома вага підприємств, що займалися інноваціями, становила 12,8 %, що менше на 1,4 та 0,2 % від цього ж показника 2007 та 2008 років відповідно. У 2010 році вже спостерігається незначне зростання частки інноваційно активних промислових підприємств до 13,8 %. Варто зазначити, що найбільше інновацій у 2010 році здійснювали підприємства м. Києва, Харківської, Івано-Франківської, Сумської та Херсонської областей, найменш інноваційно активні промислові підприємства зосереджені в Запорізькій та Дніпропетровській областях (5,3 і 9,1 % відповідно) [8]. Збільшення числа інноваційно активних підприємств спостерігається лише в АР Крим, Донецькій, Закарпатській, Київській, Миколаївській, Рівненській областях, незмінною залишилася ситуація в Одеській області. Значне зменшення кількості промислових підприємств, які впроваджують інновації, характерне для Вінницької, Волинської та інших областей (рис. 1).

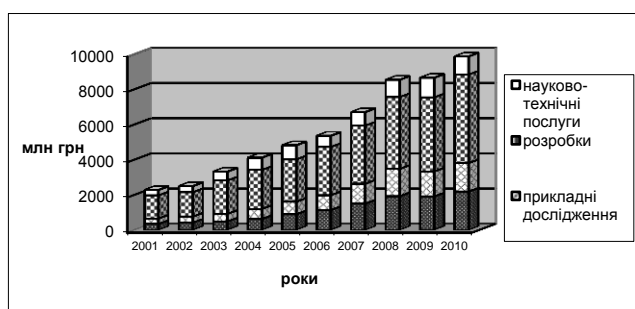

Рис. 1. Частка інноваційно активних промислових підприємств у загальній кількості промислових підприємств України

Загалом у 2010 році створенням і використанням передових виробничих технологій, використанням раціоналізаторських пропозицій займалося 1 694 підприємства України (переважно промислові).

Створенням передових виробничих технологій займалися 154 підприємства, майже третина яких зосереджена у м. Києві, 14,3 % – у Дніпропетровській, 9,7 % – Харківській, 6,5 % – Донецькій, 5,2 % – Луганській, 4,5 % – Львівській областях. У розрізі видів діяльності майже 40 % – це організації, що займалися дослідженнями і розробками, 28,6 % – підприємства переробної промисловості, 18,2 % – установи освіти [8].

Аналіз умов господарювання дає підстави стверджувати, що використання передових технологій в Україні досі є недостатнім, в першу чергу, через відсутність дієвих механізмів стимулювання інноваційного розвитку. Протягом перших років незалежності було фактично зруйновано донедавна високий науково-технічний потенціал нашої країни. Усі ці причини призвели до суттєвого зниження практично всіх основних показників науково-технічної діяльності. Так, нестабільність політичної та економічної ситуації, недосконалість чинного законодавства, відсутність ефективних способів та методів заохочення для інвесторів та зацікавленості в інноваціях з боку держави призвели до того, що підприємствам довелося розраховувати переважно на власні кошти. Про це свідчить аналіз обсягів та джерел фінансування науково-технічної діяльності в Україні за останні десять років. Загалом динаміка обсягів виконаних наукових та науково-технічних робіт у фактичних цінах характеризується значними темпами зростання – за період з 2001 по 2010 роки обсяги збільшилися більш ніж у 4 рази – з 2 275,0 млн грн у 2001 році до 9 867,1 млн грн у 2010 році [8], що показано на рис. 2.

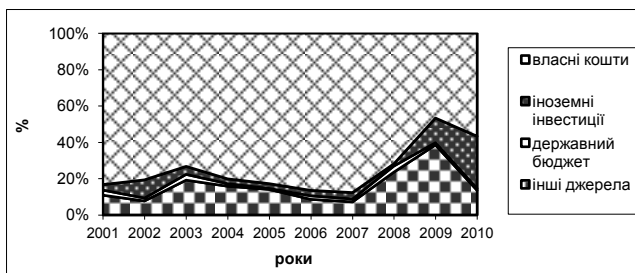

Рис. 2. Обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт у фактичних цінах у 2001 – 2010 рр.

Однак обсяги виконаних наукових та науково-технічних робіт є недостатніми для того, щоб отримати відчутні результати. Світовий досвід показує, що питома вага витрат на науку і науково-технічні дослідження у валовому внутрішньому продукті країни має складати не менше 2 – 3 %. В Україні ж величина даного показника з року в рік зменшувалася і у 2010 році становила лише 0,9 % [8].

Протягом досліджуваного періоду витрати на інноваційну діяльність зростали (в першу чергу за рахунок власних коштів), досягнувши свого максимуму 11 994,2 млн грн у 2008 році. Витрати на наукові та науково-технічні роботи у 2010 році склали лише 8 045,5 млн грн, що на 33 % менше, ніж у 2008 році [8].

Аналіз структури джерел фінансування інноваційної діяльності (рис. 3) показав, що основним напрямом фінансування виступають власні кошти (у 1990-х роках переважали залучені кошти). Зокрема, у 2010 році понад 59 % склали власні кошти, але це на 7,6 % менше, ніж у попередньому році, знизилась також частка фінансування з державного бюджету на 34,5 % і складала лише 1 % від загального обсягу. Зростання обсягів фінансування інноваційної діяльності у 2010 році відбулося лише за рахунок іноземних інвестицій. Порівняно з 2009 роком у 2010 збільшилося фінансування з боку іноземних інвесторів на 59,4 % і становило 30 % [8].

Рис. 3. Структура фінансування наукових та науково-технічних робіт в Україні з різних джерел за 2001 – 2010 рр.

Подібна структура фінансування науково-технічної діяльності характерна для усього досліджуваного періоду, що видно з рис. 3. Переважна більшість підприємств, здійснюючи інноваційну діяльність, змушені розраховувати лише на власні ресурси. Частка фінансування інновацій з державного бюджету протягом останніх десяти років досягла свого мінімуму 0,5 % у 2005 році та максимуму у 2003 році і складала 3 % від загального обсягу [8].

Економіка України обтяжена інерцією попереднього розвитку. За рівнем конкурентності ринків Україна подібна до США у 1940-х роках. За оцінкою Лозанського інституту менеджменту, індекс конкурентоспроможності України у 2008 році впав з 46-го місця одразу на 54-те з 55 можливих. Для порівняння, Тайвань посів 13 місце, Китай – 17, Індія – 29, Південна Корея – 31, Бразилія – 43, Росія – 47, Південна Африка – 53 місце. Разом з тим інтегральний індекс інноваційності економіки, який розраховується на підставі оцінки чотирьох складових – освіти, інновацій,

інформаційної інфраструктури та інституційної основи, становить в Україні 5,7 з 10 можливих [2].

Основна проблема полягає в тому, що значна сума коштів продовжує спрямовуватися вітчизняними підприємствами на екстенсивний розвиток – підтримку застарілої матеріально-технічної бази, придбання і ремонт обладнання, рідше програмного забезпечення (63 %). З огляду на те, що витрати підприємств на інноваційну діяльність є обмеженими, а їх частка на дослідження та розробки і придбання зовнішніх знань становить лише 12 та 2 % відповідно, говорити про модернізацію окремо взятих підприємств та економіки загалом не доводиться (рис. 4) [8]. Адже саме розробка та впровадження новітніх технологій на основі ґрунтовних досліджень або залучених інноваційних знань може забезпечити успіх та комерційний результат на ринку.

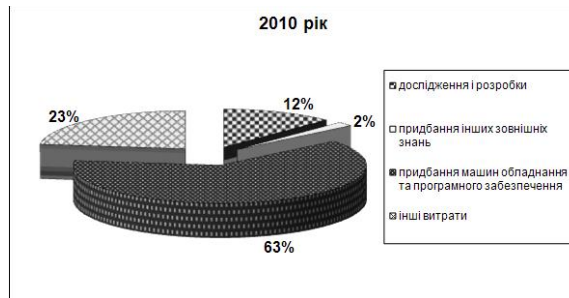

Рис. 4. Розподіл витрат підприємств на інноваційну діяльність за напрямками у 2010 році

Із промислових підприємств України, що все ж проявляють інтерес до інноваційної діяльності, більше половини займаються продуктовими інноваціями. Це пояснюється тим, що кошти, вкладені в цей вид інноваційних проєктів, набагато швидше повертаються, аніж окупність технологічних інновацій [1].

Низькі обсяги фінансування загалом і за рахунок власних накопичень (в абсолютній величині) зокрема не створюють можливості для вітчизняних підприємств займатися результативною інноваційною діяльністю і створювати власний інноваційний продукт, який би відрізнявся суттєвою новизною. Разом з тим ринкові умови господарювання вимагають випуску продукції, здатної конкурувати із існуючими на ринку, в тому числі із продукцією розвиненіших у технологічному відношенні фірм зарубіжних країн. Вирішення цих завдань потребує значного інвестування у основний капітал (рис. 5).

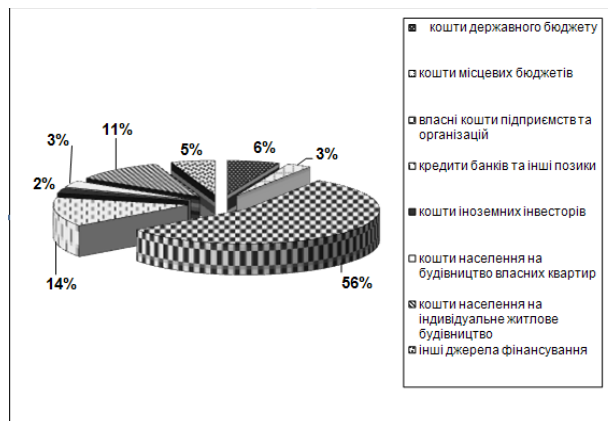

Рис. 5. Структура інвестицій в основний капітал за джерелами фінансування в 2010 році (%)

Незважаючи на те, що обсяги інвестування в основний капітал в Україні до 2008 року постійно зростали і досягли 233,081 млрд грн, що майже на 24 % більше, ніж у 2007 році, вони залишаються меншими за середній показник серед країн СНД [8]. Крім того, українська продукція характеризується низьким рівнем наукомісткості, що зменшує її конкурентоспроможність.

Так, за результатами 2008 року питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової становила 5,9 %, що на 0,8 % менше, ніж у попередньому році. У 2009 та 2010 роках інвестиції в основний капітал зменшилися на 35 % [8]. Проте вже перші три квартали 2011 року характеризуються зростанням інвестицій в основний капітал на 21,2 % порівняно з таким же періодом 2010 року. Зростання відбулося за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів, частка яких у загальному обсязі інвестицій в основний капітал (у досліджуваному періоді 2011 року склала 6,5 та 2,2 % відповідно, та власних коштів підприємств (59 %) [8].

При цьому основні зусилля керівників підприємств спрямовувалися на пошук інвесторів, які б надали необхідні для придбання нової техніки (технології) ресурси. Великі надії покладалися на залучення іноземного капіталу, який би приніс із собою нові технології. Показовим став 2005 рік, коли інвестиції в українську економіку почали зростати, проте вже з наступного року частка іноземних інвестицій в основний капітал зменшувалася, досягнувши 2,3 % у 2010 році, а найбільшу частку (55,8 %) становили власні кошти підприємств [8].

У сучасному світі інноваційна діяльність стала синонімом економічного зростання, а інноваційні процеси дозволяють отримати креативне рішення проблеми, найбільш конкурентний продукт, що є нагальною потребою української економіки сьогодні.

Усвідомлення цих тенденцій має започаткувати роботу, спрямовану на посилення ролі держави в акумулюванні внутрішніх ресурсів країни та спрямуванні їх на оновлення технологічної бази української економіки та на пошук відповідних зовнішніх фінансових ресурсів. Удосконалення державного управління у сфері інноваційної діяльності має вдосконалити її нормативну основу, забезпечити вищий рівень фінансування інноваційних розробок, концентрацію коштів на найважливіших напрямках інноваційного розвитку та сформувати належну інфраструктуру.

Література: 1. Барановська С. П. Планування розвитку інноваційних структур у машинобудівній промисловості [Електронний ресурс] / Барановська С. П. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/VNULP/Management/2008_62/24.pdf. 2. <http://www.niss.gov.ua>. 3. Кузьмин О. Фактори інноваційного розвитку підприємств [Електронний ресурс] / Кузьмин О., Кужда Т. – Режим доступу : <http://www.masters.donntu.edu.ua/2010/iem/yevdokimova/library/article5.htm>. 4. Йохна М. А. Економіка й організація інноваційної діяльності : навч. посібн. / Йохна М. А., Стадник В. В. – К. : Академвидав, 2005. – 400 с. 5. Чижов С. В. Інноваційний фактор у підвищенні конкурентоспроможності промисловості України [Електронний ресурс] / Чижов С. В. – Режим доступу : http://iee.org.ua/files/alushta/89-4ijov-innov_factor.pdf. 6. Чухрай Н. Товарна інноваційна політика: управління інноваціями на підприємстві : підручник / Н. Чухрай, Р. Патора. – К. : КОНДОР, 2006. – 398 с. 7. <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3715-17>. 8. Держкомстат України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

References: 1. Baranovska S. P. Planuvannya rozvytku innovatsiinykh struktur u mashynobudivnii promyslovosti [Electronic resource] / Baranovska S. P. – Access mode : http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/VNULP/Management/2008_62/24.pdf. 2. <http://www.niss.gov.ua>. 3. Kuzmyn O. Faktory innovatsiinoho rozvytku pidpriemstv [Electronic resource] / Kuzmyn O., Kuzhda T. – Access mode : <http://www.masters.donntu.edu.ua/2010/iem/yevdokimova/library/article5.htm>. 4. Yokhna M. A. Ekonomika y orhanizatsiia innovatsiinoi diialnosti [Economy and organization of innovation activity] : navch.posibnyk / Yokhna M. A., Stadnyk V. V. – K. : Akademydav, 2005. – 400 p. 5. Chyzhov S. V. Innovatsiinyi faktor u pidvyshchenni konkurentospromozhnosti promyslovosti Ukrainy [Electronic resource] / Chyzhov S. V. – Access mode : http://iee.org.ua/files/alushta/89-4ijov-innov_factor.pdf. 6. Chukhrai N. Tovarna innovatsiina polityka: upravlinnia innovatsiiamy na pidpriemstvi [Goods innovation policy: innovation management on the enterprise] : pidruchnyk / N. Chukhrai, R. Patora. – K. : KONDOR, 2006. – 398 p. 7. <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3715-17>. 8. Derzhkomstat Ukrainy. – Access mode : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Інформація про автора

Голубовська Оксана Анатоліївна – аспірант кафедри маркетингу Хмельницького національного університету (29000, м. Хмельницький, вул. Інститутська, 11, e-mail: 2211oksan@mail.ru).

Информация об авторе

Голубовская Оксана Анатольевна – аспірант кафедри маркетинга Хмельницького національного університету (29000, г. Хмельницький, ул. Институтская, 11, e-mail: 2211oksan@mail.ru).

Information about the author

Golubovska Oksana Anatoliivna – postgraduate student at the marketing department of Khmelnytskyi National University (Instytutska str., 11, Khmelnytskyi, 29000, e-mail: 2211oksan@mail.ru).

Рецензент

*докт. екон. наук,
професор Ястремська О. М.*

*Стаття надійшла до ред.
27.12.2011 р.*